

УДК 159.922.2

**RESEARCH OF COMBAT STRESS IN MILITARY OFFICERS
ДОСЛІДЖЕННЯ БОЙОВОГО СТРЕСУ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ****Teslyuk V.M./ Теслюк В.М.***c.psihol.s., as.prof. / к. психол.н.*

ORCID: 0000-0003-1112-428x

SPIN: 6504-4894

Tkachov V. V./ Ткачов В.В.*master/magistr**National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,**Kyiv, Heroes of Defense 15, 03041**Національний університет біоресурсів і природокористування України**Kiiv, Героїв Оборони 15, 03041*

Анотація. У статті визначено бойовий стрес як стан психічного напруження військовослужбовців у процесі їх адаптації до умов бойової діяльності з використанням ресурсного потенціалу. Зазначається, що бойовий стрес супроводжується дією стрес-факторів, що несуть загрозу життю військовослужбовців і негативно впливають на стан їхнього здоров'я, знижують успішність діяльності або призводять до її зриву, зумовлюють психогенні втрати у підрозділах. Досліджено рівні бойового стресу у військовослужбовців.

Ключові слова: бойовий стрес, військовослужбовці, рівні бойового стресу, стрес-фактори, ПТСР.

Вступ.

Бойовий стрес супроводжується дією стрес-факторів, що несуть загрозу життю військовослужбовців і негативно впливають на стан їхнього здоров'я, знижують успішність діяльності або призводять до її зриву, зумовлюють психогенні втрати у підрозділах. Бійці, які зазнали впливу бойового стресу, мають розлади адаптації, які проявляються у значних емоційних переживаннях, порушеннях когнітивної переробки інформації, деформації особистості воїнів та їхніх соціальних зв'язків.

Аналіз проблеми бойового стресу показує недостатній стан його вивчення. Наукові дослідження стосуються окремих аспектів клініко-патологічних наслідків бойового стресу для психіки військовослужбовців. Цим традиційно займаються військові медики серед яких провідна роль належить психіатрам (С.Литвинцев, А. Резник, Е. Снедков, С. Чермянін, В. Шамрей, О. Сиропятов, О.Друзь, І. Черненко). Вивчення психологічних наслідків впливу бойового стресу належить психологам, серед яких провідна роль належить військовим, клінічним і соціальним (Р. Абдурахманов, О. Караяні, Ю. Караяні, Л. Китаєв-Смик, П. Корчемний, С. Колов, О. Косова, Т. Никитина, М. Решетніков, І.Сиромятніков, О. Жаданюк, О. Утюганов, О. Тімченко, К. Кравченко, Ю.Широбоков).

Основний текст.

У наукових дослідженнях стверджується, що близько 80% військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, знаходилися у стані бойового стресу, який в подальшому трансформувався приблизно в 25% посттравматичних стресових розладів (ПТСР) різного ступеня виразності. 98%

учасників бойових дій потребують кваліфікованої підтримки і допомоги внаслідок дії бойових стрес-факторів (О. Друзь, 2017). Результатом впливу бойового стресу є ураження психіки бійців, яка має форму бойової психічної травми. Вона є віртуально-операційною діагностичною категорією, що характеризує нову форму адаптованості бійця до вимог небезпечного середовища та пояснює причини розладів адаптації військовослужбовців [2; 3; 4; 8]. У загальному розумінні – це нормальна реакція здорового організму людини на ненормальні обставини зовнішнього середовища.

Науковці ведуть вивчення бойового стресу за такими напрямками: підготовка фахівців до дії в екстремальних умовах діяльності; вивчення бойового стресу під час бойової роботи; визначення наслідків впливу бойового стресу; надання психологічної допомоги пораненим військовослужбовцям, інвалідам бойових дій в умовах проходження курсу психологічної реабілітації; організація медико-психологічної допомоги учасникам бойових дій.

О. Блінов визначає бойовий стрес як стан психічного напруження військовослужбовців у процесі їх адаптації до умов бойової діяльності з використанням ресурсного потенціалу [2; 5; 6]. Автор стверджує, що на психіку військовослужбовців впливають внутрішні і зовнішні стрес-фактори бойової діяльності. Прояв провідних внутрішніх факторів залежить від індивідуально-психологічних особливостей особистості воїна, його психологічної та професійної готовності до ведення бойових дій, характеру та рівня мотивації (включаючи загальне ставлення до війни) і мають безпосередній (група «Х» факторів) та опосередкований емоційний вплив на воїнів (група «У» факторів). До основних зовнішніх належать три фактори: тривалості (фактор часу), інтенсивності (фактор середовища) і потужності (фактор особистості військовослужбовця).

Прояви бойового стресу у військовослужбовців розрізняються за ступенем низької та високої інтенсивності. Вони можуть носити не тільки індивідуальний, але і колективний, груповий характер. При виконанні бойових завдань у військовослужбовців виявляється два основних вектори поведінки: покластися на свої первісні інстинкти і максимально зберегти своє життя або, незважаючи на існуючі загрози, виконувати поставлені бойові завдання. Спрямованість людини в таких умовах діяльності реалізується в шести основних типах поведінки, які об'єднані в два основні вектори під назвами «На штурм!» і «За життя!» [2; 7; 8].

В нашому емпіричному дослідженні взяли участь 48 військовослужбовців, які були учасниками активних бойових дій під час повномасштабної війни в Україні. Дослідження проводилося у 2023-2024 роках. Мета дослідження - здійснити оцінку бойового стресу у військовослужбовців. Для цього був використаний «Опитувальник бойового стресу (ОБСБ)» (автор О. Блінов) [1].

Опитувальник складається з 24 питань, що поділяються на чотири субшкали, а саме: субшкали визначення гострого та посттравматичного стресового розладу, субшкали ресурсних питань, субшкал зовнішньо і внутрішньо опосередкованих стрес-факторів, які емоційно впливають на особистість. У питаннях розкрито зміст критеріїв ПТСР згідно з DSM-V (2013).

Відповіді на запитання опитувальника оцінюються за 5-бальною шкалою Р. Лайкерта і розкривають особливості персональної думки про бойовий стрес. Аналіз особистісних змін при стресі здійснюється на когнітивному, афективному, мотиваційному та поведінковому рівнях психічної сфери людини.

За результатами відповідей складається інтегральний показник, що розраховується як середнє арифметичне значення загальної суми всіх цифрових виборів респондента (величини результатів чотирьох субшкал). Його рівень визначається на шкалі бойового стресу. Залежно від величини інтегрального показника встановлюється стадія розвитку стресу в військовослужбовця та пропонується опис його адаптаційних характеристик.

Оцінка бойового стресу (в балах): 1. Бойовий стрес низького рівня. Отримані результати від 1,0 до 2,66 бала (найвищий рівень адаптованості військовослужбовця до дії стрес-факторів). 2. Бойовий стрес середнього рівня. Результат – від 2,66 до 3,91 бала (середній рівень адаптованості). 3. Бойовий стрес високого рівня. Результат від 3,91 до 5,0 балів (найнижчий рівень адаптованості до дії бойових стресорів).

За результатами дослідження, у 20% військовослужбовців було виявлено високий рівень бойового стресу. У цих військовослужбовців були присутні такі симптоми, як: постійне відчуття тривоги та страху; депресивний настрій, відчуття безвиході та безпорадності; нав'язливі спогади про бойові дії (див. рис.1). У 40% військовослужбовців було виявлено середній рівень бойового стресу. У цих військовослужбовців були присутні такі симптоми, як: іноді виникає тривога та страх; депресивний настрій, відчуття смутку та печалі; спогади про бойові дії можуть турбувати, але вони не є нав'язливими.

Рисунок 1. Рівні бойового стресу у військовослужбовців (у %)

У 40% військовослужбовців було виявлено низький рівень бойового стресу. У цих військовослужбовців симптоми бойового стресу були відсутні або були незначними.

Результати дослідження показали, що у військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, підвищений рівень бойового стресу. Це пов'язано з тим, що бойові дії є травмуючим досвідом, який може призвести до розвитку психічних розладів, таких як тривожність, депресія та ПТСР. Важливо зазначити, що бойовий стрес у військовослужбовців може зростати з часом. Тому необхідно проводити регулярну оцінку бойового стресу у військовослужбовців, які брали участь у бойових діях. Військовослужбовці, у яких виявлений високий або середній рівень бойового стресу, повинні бути направлені на психологічну допомогу.

Висновки.

Проведене емпіричне дослідження підтвердило, що великій частці військовослужбовців характерні середній та високий рівні бойового стресу. У них присутні такі симптоми, як: постійне відчуття тривоги та страху; депресивний настрій, відчуття безвиході та безпорадності; нав'язливі спогади про бойові дії. Перспективою подальших досліджень із даної проблеми може стати створення психокорекційної програми зі зниження показників прояву бойового стресу.

Література:

1. Блінов О. А. Опитувальник бойового стресу Блінова О. А. (ОБСБ). URL: <http://www.apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/10/2> (дата звернення: 07.12.2023).
2. Блінов О. А. Психологія бойової психічної травми : монографія. Київ : Талком, 2016. 246 с.
3. Теслюк В.М. Індивідуальний стиль педагогічного спілкування викладача : теоретико-методичний аспект : монографія. Київ : Vydavnytstvo Lira-K. 2016, 250 с.
4. Теслюк В.М. Психологічні засади формування індивідуального стилю професійно-педагогічного спілкування у майбутніх викладачів вищого аграрного навчального закладу : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2007. 20 с.
5. Теслюк В. М. Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів із дисципліни «Психологія управління». 2022. 132 с.
6. Теслюк В.М. Технології соціально-педагогічної діяльності : термінологічний словник-довідник. Київ : НАКККиМ, 2011. 1145 с.
7. Теслюк В.М., Теслюк В.В., Чеберяко А.В. Гумор у психічному житті людини. *Вісник Національного університету оборони України*. 1 (54), 2020. С. 167-172.
8. Теслюк В.М., Якимовська А.В. Напрямки вдосконалення викладання економічних дисциплін. *Научные труды SWorld*. Иваново : Научный мир. Том 4. Вып. 2 (43). 2016. С. 15-20.

References:

1. Blinov O. A. (2017). Opytvalnyk boiovoho stresu Blinova O. A. (OBSB). URL : <http://www.apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/10/2> (data zvernennia: 07.12.2023).

2. Blinov O. A. (2016). Psykholohiia boiovoi psykhnichnoi travmy : monohrafiia. Kyiv : Talkom, 2016. 246 s.
3. Tesliuk V.M. (2016). Indyvidualnyi styl pedahohichnoho spilkuвання vykladacha : teoretyko-metodychnyi aspekt : monohrafiia. Kyiv : Vydavnytstvo Lira-K. 2016, 250 s.
4. Tesliuk V.M. (2027). Psykholohichni zasady formuvannia indyvidualnoho styliu profesiino-pedahohichnoho spilkuвання u maibutnikh vykladachiv vyshchoho ahrarnoho navchalnoho zakladu : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.07. Kyiv, 2023. 20 s.
5. Tesliuk V. M. (2022). Metodychni rekomendatsii do samostiinoi roboty studentiv iz dystsypliny «Psykholohiia upravlinnia». 2022. 132 s.
6. Tesliuk V.M. (2011). Tekhnolohii sotsialno-pedahohichnoi diialnosti : terminolohichni slovnyk-dovidnyk [Technologies of social and pedagogical activity: terminological dictionary-reference book]. Kyiv : NAKKKiM, 2011. 145 s.
7. Tesliuk V.M., Tesliuk V.V., Cheberiako A.V. (2020). Humor u psykhnichnomu zhytti liudyny. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. 1 (54), 2020. S. 167-172.
8. Tesliuk V.M., Yakymovska A.V. (2016). Napriamky vdoskonalennia vykladannia ekonomichnykh dystsyplin. Nauchnye trudy SWorld. Yvanovo : Nauchnyi mur. Tom 4. Vyr. 2 (43). S. 15-20.

***Abstract.** The article defines combat stress as a state of mental tension of servicemen in the process of their adaptation to the conditions of combat activity with the use of resource potential. It is noted that combat stress is accompanied by the action of stress factors that threaten the lives of servicemen and negatively affect their health, reduce the success of activities or lead to their disruption, cause psychogenic losses in units. The levels of combat stress in servicemen were studied.*

***Key words:** combat stress, military personnel, levels of combat stress, stress factors, PTSD.*

Стаття відправлена: 16.01.2024 р.

© Теслюк В.М., Ткачов В.В.